

УДК 378.046.4

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44548

## ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-ВИХОВАТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

© Я. Л. Катюк

*Стаття присвячена проблемам психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою в теорії і практиці післядипломної освіти. Зокрема, розкрито вимоги до посади офіцера-вихователя, проаналізовано зміст його професійної діяльності, розкрито сутність поняття психолого-педагогічної компетентності офіцера-вихователя, описано зміст психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів на курсах підвищення кваліфікації*

**Ключові слова:** офіцери-вихователі, професійний розвиток, психолого-педагогічна підготовка, післядипломна освіта

*The article is dedicated to the problems of psychological and pedagogical training of officers-educators of lyciums with intensive military training in the theory and practice of postgraduate education. In particular the requirements for officer-educator's post are enlightened; the content of his professional activities is analyzed; the essence of concept of officer-educator's psychological and pedagogical competence is exposed; the content of officers-educators' psychological and pedagogical training during the advanced training courses is described*

**Keywords:** officers-educators, professional development, psychological and pedagogical training, postgraduate education

### 1. Вступ

Найважливішу роль у вихованні учнів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою відіграють офіцери-вихователі. На ці посади шляхом ретельного відбору призначаються люди з досвідом армійської служби і вмінням працювати з дітьми. Максимум сил і знань офіцерський склад ліцею віддає справі плекання майбутніх керівних кадрів Збройних сил України, вихованню їхнього патріотизму і розвитку національної самосвідомості. Процес зростання учнів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою як майбутніх військових професіоналів значною мірою детермінований якісною психолого-педагогічною підготовкою офіцера-вихователя.

Саме тому спрямованість на психолого-педагогічну підготовку офіцерів-вихователів має бути пріоритетом розвитку післядипломної педагогічної освіти. Виникає необхідність розвитку психолого-педагогічної культури як складової їхнього професійного розвитку в системі неперервної освіти.

### 2. Постановка проблеми

Успішність управління виховним процесом офіцерів-вихователів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою значною мірою залежить від їхньої психолого-педагогічної підготовки, від рівня сформованості у них психологічної готовності до управління виховним процесом дитячого колективу.

Це потребує спеціальної розробки змісту психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виходячи з актуальності та недостатньої розробки проблеми психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів, у ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» були поставлені такі завдання: визначення змісту психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів на дистанційному етапі навчання; розробка системи форм та методів формування

психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів.

### 3. Літературний огляд

У низці наукових праць досліджуються проблеми підготовки спеціалістів у військовій педагогіці (О. В. Барабаншиков, В. В. Зонь, Л. О. Кандилович, С. Ю. Літвіновський, В. С. Маслов, А. М. Машталір, П. В. Стефаненко, І. О. Хорєв, В. В. Ягупов) [1–3], педагогічних аспектів діяльності військових кадрів (О. М. Аксьонова, А. М. Зельницький, В. Г. Кричевський, В. Г. Моїсєєв, Г. В. П'яковський, М. В. Руденко, О. О. Сегеда, М. М. Тарнавський, І. О. Хорєв) [3–6].

Проблема психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою у системі післядипломної освіти достатньою мірою не розглянута в наукових дослідженнях, тож, актуальним вбачається теоретичний аналіз і практика розвитку психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів у системі підвищення кваліфікації.

### 4. Психолого-педагогічна компетентність офіцера-вихователя як складова його професійного розвитку: проблеми і шляхи розвитку

Перш за все, слід зазначити, що офіцери призначаються на посади командирів навчальних взводів – офіцерів-вихователів та командирів навчальних рот – старших офіцерів-вихователів. Офіцери можуть також призначатися на посади викладачів фізичної підготовки ті на інші посади.

Права та обов'язки офіцерів, що перебувають на посадах командирів навчальних рот – старших офіцерів-вихователів, командирів навчальних взводів – офіцерів-вихователів та на інших посадах, визначаються «Положенням про військовий ліцей» та статутом ліцею. Командир навчального взводу – офіцер-вихователі безпосередньо підпорядковується

командиру роти – старшому офіцеру-вихователю і призначається на посаду з числа офіцерів, які мають вищу освіту, здібності до роботи з молоддю та вислугу військової служби на посадах офіцерів не менш як 4 роки. Командир навчального взводу – офіцер-вихователю відповідає за проведення поглибленої допризовної, посиленої фізичної та допрофесійної підготовки, виховної роботи, дисципліну і моральний стан ліцеїстів, їх здоров'я і фізичний розвиток, збереження майна взводу [7].

Офіцери-вихователі багато зусиль докладають до вишколу юнаків як майбутніх військових професіоналів. Статут ліцею чітко сформулював обов'язки офіцера-вихователя, проте на них покликана багато інших видів робіт, не передбачених посадовими обов'язками: дитячі конфлікти, адаптація до нового освітнього середовища, навички самостійної діяльності, попередження і профілактика шкідливих звичок, інтернет-залежності, прояви девіантної поведінки, зрештою – усі типові підліткові проблеми.

Психолого-педагогічна компетентність офіцера-вихователя є визначним чинником ефективності його роботи з дитячим колективом. Стосунки офіцера-вихователя з ліцеїстами зумовлюються його загальною культурою і професійно-педагогічною платформою, що загалом визначає атмосферу спілкування і активно впливає на ефективність виховного процесу в ліцеї з посиленою військовою підготовкою.

Виховання – це процес свідомого розвитку особистості. Відтак, управляти вихованням – управляти процесом розвитку особистості. У роботі офіцера-вихователя пріоритет надається прийомам опосередкованого педагогічного впливу. Відмова від любовних методів, закликів, утримання від надлишкового дидактизму висувають на перший план динамічні методи спілкування, спільний пошук істини, розвиток особистості ліцеїста через моделювання виховних ситуацій, власний приклад.

Розвиток особистості відбувається насамперед у навчально-пізнавальній діяльності, в організації різноманітного і цікавого життя дитячого колективу, спільних інтересів, у вільному спілкуванні юнаків.

Демократизація системи управління процесом виховання базується на таких засадах: повага і довіра, цілісний погляд на особистість, спробітництво, соціальна справедливість, індивідуальний підхід, особисте стимулювання, консенсус і колективне прийняття рішень та інше.

Для офіцера-вихователя завжди принципову важливість має формування мети виховання. Кожний педагогічний колектив намагається конкретизувати її відповідно до своїх умов і можливостей. Відтак, одне з головних завдань виховного процесу ліцею в сучасних умовах – розвиток особистого «я» ліцеїстів, їхніх творчих здібностей, ініціативи й самостійної, національної самосвідомості, патріотизму і відданості державі.

Виходячи зі специфіки обов'язків – зміст і рівень професійності офіцера-вихователя характеризується:

– рівнем його загальної культури (світогляд, інтелект, політична освіченість, ерудованість, ду-

ховність, інтелігентність, емоційна стабільність, валеологічна культура, культура праці, культура спілкування і її відповідність загальнокультурним парадигмам суспільства);

– психолого-педагогічною компетентністю (осмислення навчально-виховного процесу ліцею як цілісної системи – знання основ загальної психології, вікової психології, дитячої психології, соціальної психології, соціоніки, сучасних педагогічних теорій, прогресивних технологій навчання і виховання),

– фаховою компетентністю (синтез високої освіченості в певних галузях науки відповідно до спеціалізації, педагогічної майстерності й духовності). Для офіцера-вихователя – це знання закономірностей виховання, основних психолого-педагогічних проблем, психології ліцеїстів і дитячих колективів, спеціалізованої літератури з питань психології та педагогіки, умінням застосовувати їх на практиці.

– функціональною компетентністю (усвідомлення функціональних обов'язків, норм і правил професійної поведінки, організаторські, комунікативні здібності).

Підвищення розвитку психолого-педагогічної компетентності офіцера-вихователя неможливе без визначення її наявного рівня. Це й стало одним із завдань нашого дослідження, методика якого передбачала дослідження особливостей психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів за методикою незавершених речень, що була спрямована на визначення установок, мотивів професійної діяльності; за розробленим нами опитувальників на основі самооцінки офіцерів-вихователів із психології і педагогіки. Крім того, проводилось спостереження за офіцерами-вихователями під час перебування їх на курсах підвищення кваліфікації, зокрема, у процесі практичних занять з метою виявлення глибини та дієвості їхніх психолого-педагогічних знань.

У результаті дослідження встановлено, що розвиток психолого-педагогічної компетентності більшості офіцерів-вихователів не відповідає сучасним вимогам. Це усвідомлюють і самі офіцери-вихователі. Так, результати дослідження показали, що педагогічну освіту мають 38 % офіцерів-вихователів, технічну – 36 %, військову – 22 %, юридичну – 7 %. Середній вік офіцера-вихователя 37–38 років.

Тривогу викликає той факт, що найбільший дефіцит знань – у галузі психології особистості й вікової психології, які є необхідними для успішної професійної діяльності офіцера-вихователя, його ефективної взаємодії з ліцеїстами, реалізації соціально-психологічних функцій управління виховним процесом.

Аналіз результатів спостереження за слухачами курсів підвищення кваліфікації під час конференції з обміну досвідом роботи дає підстави зробити висновок, що більшість офіцерів-вихователів має неповні знання із психології і педагогіки, проте їм важко застосовувати їх на практиці. Визначити наукову суть поняття, виділити психологічні аспекти своєї професійної діяльності. Про це свідчать і результати вивчення мотивів і установок. У більшості

офіцерів-вихователів сформована установка на необхідність набуття психолого-педагогічних знань та використання їх на практиці. За результатами методики незавершених речень 95 % опитаних виявили позитивне ставлення до вдосконалення власної психолого-педагогічної компетентності.

Недостатній рівень розвитку психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів можна пояснити ланцюгом об'єктивних і суб'єктивних факторів, у тому числі – їхньою недосконалою додипломною підготовкою.

Значна кількість опитуваних зазначає, що проблема офіцера-вихователя виникла штучно. Адже військові заклади, ЗСУ готують офіцерів, ВНЗ – вихователів, а підготовку офіцерів-вихователів жоден заклад не здійснює. Тому виникає потреба у психолого-педагогічній підготовці офіцерів-вихователів на курсах підвищення кваліфікації. В областях існують такі курси, проте офіцерів-вихователів зазвичай зараховують в групи корекційних педагогів, з інклюзивної освіти – відповідно, вони не отримують необхідних знань, важливого саме для їхньої професійної діяльності. Психолого-педагогічну підготовку офіцери-вихователі визначають як високий рівень загальної ерудиції, уміння використовувати форми та методи психолого-педагогічного впливу на вихованців, наявність педагогічних навичок і якостей психолога, уміння підбирати індивідуальний підхід до виховання кожного ліцеїста, знання щодо адаптації ліцеїста до нового середовища, знання про розвиток і функціонування психічної діяльності дитини.

Опитування показало, що існує низка проблем, з якими офіцери-вихователі стикаються у роботі: проблема адаптації дітей до нового навчального закладу, пристосування до нового режиму, конфлікти між учителями та ліцеїстами та між ліцеїстами, мотивація до навчання, проблема згуртованості дитячого колективу, норми і правила поведінки ліцеїстів, девіантна поведінка, надмірне спілкування в соціальних мережах (обмежування такого спілкування – також проблема), неусвідомлення відповідальності за власні вчинки і соціальна адаптація дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-переселенців.

Шляхи вирішення проблем офіцери-вихователі окреслюють таким чином: уміти знайти індивідуальний підхід як з боку вчителя, класного керівника, так і з боку офіцера-вихователя (системний підхід у вихованні); орієнтуватись в індивідуально-типологічних особливостях кожного вихованця; проводити виховні заходи, які б сприяли згуртуванню дитячого колективу; вимогливість і контроль; заборона інтернет-спілкування на користь живому спілкуванню (літні табори, польові збори, проведення «тижнів без телефону»); зацікавленість ліцеїстів до суспільно-корисної праці; тісніший зв'язок з батьками (системний підхід до виховання: батьки – офіцер-вихователі – класний керівник – орієнтуються на потреби дитини).

Таким чином, дослідження особливостей психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів ліцеїв дають підставу для висновку про необхідність підсилення відповідної роботи в післяди-

пломній педагогічній освіті, насамперед – виробити точні критерії, за якими можна визначити рівень психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів і відповідно коригувати форми й методи роботи щодо її вдосконалення.

### 5. Апробація результатів дослідження

Визначення змісту психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів на курсах підвищення кваліфікації здійснюється шляхом розробки системи навчальних курсів для дистанційного етапу навчання: основного курсу «Психологічні основи управління виховним процесом у ліцеї», де розкриваються загальні психологічні закономірності управління виховним процесом в освітньому закладі; додаткових тематичних курсів, які доповнюють та поглиблюють базовий курс: «Освітньо-вікові особливості учнів середнього і старшого шкільного віку і їх урахування в управлінні навчанням», «Поняття мотивації та її роль в управлінні навчанням», «Стимулювання навчальної діяльності учнів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою», «Особливості національно-патріотичного виховання учнівської молоді в контексті складних суспільно-політичних подій», «Адаптація дітей до умов нового освітнього середовища», «Основи конфліктології», «Попередження та профілактика девіантної поведінки ліцеїстів».

Якщо основний курс спрямований на формування в цілому психолого-педагогічної компетентності офіцерів-вихователів, то додаткові тематичні курси забезпечують формування окремих елементів компетентностей.

Відповідно до обраного змісту психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів на курсах підвищення кваліфікації обрано систему методів та форм навчання – триаду активних форм навчання, що ґрунтується на використанні проблемно-пошукових методів: проблемні міні-лекції (з використанням презентацій), психологічні практикуми, практичні інтернет-заняття (мозкові штурми під час проведення форумів, аналіз ситуацій).

Використовуючись у певній послідовності та взаємодоповнюючи один одного, дані форми навчання сприяють створенню під час навчання офіцерів-вихователів умов формування складових елементів – мотивів, знань, умінь та навичок.

Отже, на нашу думку, апробація даного курсу при підвищенні кваліфікації офіцерів-вихователів в умовах очно-дистанційного навчання дозволить оцінити доцільність його використання як важливого напрямку післядипломної освіти.

### 6. Висновки

На основі теоретичного аналізу проблеми дослідження та узагальнення його результатів встановлено, що психолого-педагогічна підготовка офіцерів-вихователів ліцеїв з посиленою військовою підготовкою на курсах підвищення кваліфікації є актуальною і перспективною. Така підготовка органічно пов'язана з пошуком нової парадигми післядипломної освіти офіцерів-вихователів, упровадженням інноваційних технологій дистанційного навчання.

Розв'язання проблеми психолого-педагогічної підготовки офіцерів-вихователів у системі післядипломної освіти сприятиме формуванню продуктивного освітнього середовища ліцею загалом і підвищенню професійно-педагогічної компетентності офіцера-вихователя зокрема. Тобто того фундаменту, без якого офіцеру-вихователю неможливо вирішувати актуальні завдання освіти і виховання ліцеїстів.

#### Література

1. Барабаншиков, О. В. Військова педагогіка та психологія [Текст] / О. В. Барабаншиков, В. П. Давидов, Е. П. Утлік, Н. Ф. Феденко; під ред. А. В. Барабаншикова. – М.: Воєніздат, 1986. – 53 с.
2. Машталір, А. М. Діагностика сформованості творчих якостей у майбутніх офіцерів [Текст] / А. М. Машталір // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – 2005. – № 41. – С. 135–147.
3. Руденко, М. В. Теорія і практика загальної і військової педагогіки [Текст]: курс лекцій / М. В. Руденко, Ю. С. Красильник, Л. Б. Полонська, Г. В. П'янковський, І. О. Хорев. – К.: ВГІ НАОУ, 2002. – 108 с.
4. Руденко, М. В. Соціально-педагогічний практикум офіцера-вихователя : навч.-метод. посібник [Текст] / М. В. Руденко, Г. В. П'янковський, І. О. Хорев. – К.: ВГІ НАОУ, 2001. – 112 с.
5. Сегеда, О. О. Психологічні особливості формування професійних якостей офіцерів-вихователів у процесі фахової підготовки [Текст]: автореф. дис. ... канд. психол. наук / О. О. Сегеда. – Харківський військовий університет, 2004. – 18 с.
6. Теорія і практика Виховання військовослужбовців Збройних сил Російської федерації [Електронний ресурс]: навч. пос. / 2003. – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/teoriya-praktika-vospitaniya-voennoslujaschih.html>
7. Положення про військовий ліцей, № 1087-00 – редакція від 17.07.2003 [Електронний ресурс] / Режим до-

ступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=1684004>

8. Афанасьєв, А. О. Військово-патріотичне виховання у Збройних Силах України [Текст]: навч.-метод. посіб / А. О. Афанасьєв, Ю. С. Красильник, О. О. Луник, В. В. Мараєва, Т. О. Петренко. – Національна академія оборони України, Науково-дослідний центр гуманітарних проблем. – К.: НАОУ, 2007. – 176 с.

#### References

1. Barabanshnikov, O. V., Davidov, V. P., Utlik, E. P., Fedenko, N. F. (1986). Vijs'kova pedagogika ta psihologija. Moscow: Voensizdat, 53.
2. Mashtalir, A. M. (2005). Diagnostika sformovanosti tvorchih jakostej u majbutnih oficeriv. Novi tehnologii navchannja, 41, 135–147.
3. Rudenko, M. V., Krasil'nik, Ju.S., Polons'ka, L. B., P'jankovskij, G. V., Horev, I. O. (2002). Teorija i praktika zagal'noi i vijs'kovoї pedagogiki. Kurs lekcij. Kiev: VGI NAOU, 108.
4. Rudenko M. V., P'jankovskij, G. V., Horev, I. O. (2001). Social'no-pedagogichnij praktikum oficera-vihovatelja. Kiev: VGI NAOU, 112.
5. Segeda, O. O. (2004). Psihologichni osoblivosti formuvannja profesijnih jakostej oficeriv-vihovateliv u procesi fahovoi pidgotovki. Kharkov Military University, 18.
6. Teorija i praktika Vihovannja vijs'kovosluzhbovciv Zbrojnih sil Rosijs'koi federacii (2003). Available at: <http://medbib.in.ua/teoriya-praktika-vospitaniya-voennoslujaschih.html>
7. Polozhennja pro vijs'kovij licej, № 1087-00 – redakcija vid 17.07.2003 (2003). Available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=1684004>
8. Afanas'ev, A. O., Krasil'nik Ju. S., Lunik, O. O., Maraeva, V. V., Petrenko, T. O. (2007). Vijs'kovo-patriotichne vihovannja u Zbrojnih Silah Ukraini. National Defence Academy of Ukraine, Research Center of humanitarian problems, 176.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Сорочан Т. М.  
Дата надходження рукопису 22.05.2015*

**Катюк Ярослава Леонідівна**, кандидат психологічних наук, доцент, кафедра філософії і освіти дорослих, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», вул. Артема 52-А, м. Київ, Україна, 04053  
E-mail: [zolaslava@mail.ru](mailto:zolaslava@mail.ru)

УДК 001.895:378.046–021.68  
DOI: 10.15587/2313-8416.2015.44556

## АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

©Н. В. Любченко

*У статті визначено основні протиріччя між сучасними соціально-економічними перетвореннями в світовому та українському співтоваристві та здатністю освітньої галузі адаптуватися до умов стрімкого змінного суспільства. Обґрунтовано вирішення проблеми інноваційного розвитку закладів післядипломної педагогічної освіти шляхом використання кластерного підходу до її розвитку. Визначено предмет, об'єкт, мету і завдання дослідження із обраної проблематики*

**Ключові слова:** управління інноваційним розвитком закладу, Консорціум закладів післядипломної освіти, освітній кластер